

CARACTERITZACIÓ DE L'AGRICULTURA DEL BAIX LLOBREGAT COM A PROTOTIPUS D'AGRICULTURA PERIURBANA

ISMAEL SANTONJA I IVORRA

Servei tècnic de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat

El present treball és una comunicació que es va presentar al col·loqui Hispano-Francès d'Agricultura Periurbana, que tingué lloc a Madrid a mitjans d'octubre del 1985.

S'ha cregut convenient, per part de l'autor, de mantenir íntegrament la comunicació, llevat d'algunes petites rectificacions, no introduint variacions per tal de no trencar-ne l'estructura.

De fet des del moment en què es va elaborar el treball no hi ha hagut aportació de noves dades objectives que el fessin obsolet.

Sí, però, que cal advertir al lector que a finals de l'any passat es va constituir en el si de la CMB, encara que de forma autònoma, un ens anomenat Eix de Promoció del Sòl Agrícola, la finalitat del qual és dinamitzar i protegir l'agricultura de l'àmbit metropolità. El funcionament intern d'aquest òrgan és similar al de les «gerències» industrials, que ja fa temps que treballen en el territori de la CMB. És prematur, evidentment, fer un judici de valor d'un òrgan que tot just comença a caminar. Solament a tall d'informació cal anotar que el pressupost d'enguany de l'Eix, el primer pressupost, ha estat d'uns 100 milions de pesetes aproximadament.

Í N D E X

1. *INTRODUCCIÓ*

- 1.1 Breu descripció geogràfica de la comarca des de la perspectiva agrícola.

2. *EL MARC NATURAL I SÒCIO-ECONÒMIC*

- 2.1 Els condicionaments naturals.
 - 2.1.1 El clima.
 - 2.1.2 La disponibilitat d'aigua per al regadiu.
 - 2.1.3 El sòl.
- 2.2 L'estructura agrària. Consideracions.
- 2.3 L'entorn urbano-industrial.
- 2.4 Els efectes del desenvolupament i de la crisi sobre el medi agrari comarcal.

3. *CONSIDERACIONS FINALS*

1. *INTRODUCCIÓ*

Als entorns de la ciutat de Barcelona, per la seva banda sud, es troba ubicada la comarca del Baix Llobregat, l'eix vertebrador i definidor de la qual és el curs baix del riu Llobregat. Es tracta d'una franja estreta de terreny que s'estira, a les vores del riu, des de la falda de Montserrat (Serralada Pre-litoral) fins al mar, on desguassa en una de les formacions deltaïques més importants del litoral mediterrani. La superfície total de la comarca és de 474,4 qm². Cal destacar que aquesta comarca és més coneguda actualment per les seves nombroses indústries, per desgràcia moltes d'elles en crisi, per la seva elevada i densa demografia, pel fort assentament de població immigrada, etc... que no pas per la seva agricultura, això que, no fa gaire anys, el sector agrícola d'aquesta zona era el més avançat de Catalunya i, sens dubte, de tota la península.

1.1 BREU DESCRIPCIÓ GEOGRÀFICA DE LA COMARCA DES DE LA PERSPECTIVA AGRÍCOLA

El riu Llobregat, al llarg del temps, ha anat reomplint una bona part de la zona de la Depressió Pre-litoral de la comarca, enclavada entre les serralades Pre-litoral i de Marina (és allò que s'anomena zona nord de la comarca i que presenta unes característiques diferenciades de la resta de la comarca), mitjançant un complex sistema de terrasses, algunes de les quals, en estat de petrificació, es troben a més de vuitanta metres d'altura de l'actual llit del riu. Algunes d'aquestes terrasses constitueixen el suport d'una bona part dels cultius de secà: cirerers, presseguers, vinya, etc... Són, per tant, sòls generats per l'acció del riu, de la mateixa manera que els sòls plans i fàcilment regables de les ribes del riu.

La resta d'aquesta part de la comarca s'assenta sobre materials del Miocè. El costat oest del riu, precisament per sobre d'aquests darrers materials, amb un perfil accidentat, es troba sota la Denominació d'Origen vinícola del Penedès. Hi predomina, doncs, el cultiu de la vinya, encara que també hi ha arbres fruiters de secà, com ara el presseguer i el cirerer. A les ribes del riu els cultius dominants són els fruiters de regadiu i les hortalisses, per aquest ordre.

Continuant amb aquesta descripció, un cop passat el congost de Martorell pel qual s'obre pas el riu a través d'una falla, ens trobem a l'alçada de la Serralada de Marina. Aquí s'inicia la vall baixa.

En aquesta zona intermèdia de la comarca hi tenim dues unitats ben diferenciades: les planes de la vall i la zona muntanyosa.

El riu ha anat conformant la vall amb la sedimentació dels materials que arrossega: còdols de riera, graves, sorres, llims i argiles. Aquí també s'hi poden observar les terrasses fluvials.

Els terrenys muntanyosos estan formats pels primers estreps de la serra de Collserola, a l'esquerra del riu, i per una bona part del massís del Garraf, a la seva dreta.

Els cultius principals són: fruiters de regadiu i hortalisses a la vall i fruiters de secà, principalment cirerers, a les bandes muntanyoses. El cirerer ha adquirit darrerament una gran importància sòcio-econòmica. Fa poc que la Generalitat ha aprovat el Reglament de la Denominació de Qualitat «Cireres del Baix Llobregat». L'aprofitament forestal d'aquestes serralades és baix, més que res si tenim en compte l'elevat risc d'incendis.

Finalment, es pot observar la màxima creació del riu, en complicitat amb el mar: el delta. Noranta quilòmetres quadrats de superfície plana

guanyats al mar. Aquí hi predomina el cultiu hortícol, en les seves diverses modalitats, principalment a l'aire lliure, i també sota cobert: túnels i hivernacles.

L'altura mitjana sobre el nivell del mar de la major part de la comarca, si n'exceptuem els estreps muntanyosos de Collserola i del Garraf, no supera els 200 metres. Fins i tot les zones muntanyoses citades arriben en pocs punts als 500 metres.

2. EL MARC NATURAL I SÒCIO-ECONÒMIC

Per tal de definir i caracteritzar l'agricultura de la comarca, cal analitzar el marc natural i sòcio-econòmic en què es desenrotlla.

El marc natural, definit bàsicament a partir del clima, de les disponibilitats d'aiguà i del sòl, ens fixarà uns condicionaments per al desenrotllament de l'agricultura.

D'altra banda, les característiques estructurals del sector agrari establiran un altre tipus de condicionaments. Els indicadors per a definir l'estructura són: el tipus d'explotacions, el seu tamany, el règim de tinença, les formes de comercialització, el règim parcel·lari, etc.

Finalment, hi ha uns condicionaments que es deriven de l'entorn urbano-industrial, que són exògens al sector agrari, però que poden arribar a exercir-hi una influència notable, fins a modificar de vegades les característiques del marc natural i de les estructures pròpies del sector agrari. Si aquesta influència arriba a ser determinant, com passa en el cas del Baix Llobregat, llavors estem parlant d'una agricultura periurbana en el sentit propi d'aquesta paraula, ja que —en últim terme— tota agricultura rep més o menys l'influx provinent del desenrotllament dels altres sectors productius.

2.1 ELS CONDICIONAMENTS NATURALS

L'agricultura d'aquesta comarca deu al Llobregat la formació dels millors sòls de cultiu i alhora, la possibilitat de regar-los. Si, a més, disfruta —com és el cas— d'unes característiques climatològiques moderades, d'un clima mediterrani suau, tot plegat li dóna la possibilitat de desenvolupar uns cultius, pràcticament sense cap restricció, que són els puntals bàsics per configurar una agricultura pròspera.

2.1.1. *El clima*

Des del punt de vista agrícola, les principals característiques climàtiques són aquestes: L'àrea es troba sota les condicions d'un clima típi-

cament mediterrani, en el qual es poden desenvolupar la major part dels cultius. El període lliure de gelades és ampli. A la zona nord de la comarca hi pot haver més risc en aquest sentit. A la resta de la comarca, i per causa de l'acció esmorteïdora del mar, els perills de gelada disminueixen a mesura que ens hi acostem. Des d'aquesta perspectiva, es podrien establir diverses zones climàtiques a la comarca: la zona nord i la zona muntanyosa, d'una banda; i la vall baixa, d'una altra; i el delta.

L'evapotranspiració supera en molt a la precipitació. Això, afegit al fet que les pluges de tardor siguin intenses (l'aigua, doncs, no arriba a emmagatzemar-se al sòl per la rapidesa amb què cau), fa que el regatge sigui una pràctica aconsellable de cara a obtenir rendiments bons i competitius en alguns cultius, i inevitable per a obtenir collites hortícoles d'estiu i de tardor. El balanç hídric és deficitari en més de 200 mm. anuals. Es pot treure la conclusió que la climatologia de bona part de la comarca, de la vall baixa i sobretot del delta, permet, amb aportacions d'aigua, el cultiu de productes primerencs.

2.1.2. *La disponibilitat d'aigua per al regadiu*

El regatge ha estat la base del desenrotllament agrícola de la comarca. El propi Llobregat l'ha facilitat en possibilitar l'emmagatzematge d'aigua a través dels rics aquífers de les ribes del riu i, encara més, del delta. L'aigua necessària per regar grans àrees de cultiu s'extreu mitjançant pous.

A la vall baixa i al delta, a més de les aigües subterrànies, s'aprofiten més les aigües superficials del riu, a través de dos canals: el de la dreta i el de la Infanta, per regar els camps. Actualment, el canal de l'esquerra només rega la meitat de la superfície per a la qual havia estat dissenyat, ja que l'altra meitat ha estat urbanitzada.

Al delta, a més d'aquestes dues fonts de subministrament d'aigua, hi ha franges extenses de terreny que es reguen amb les aigües procedents de les anomenades «valls», que són sèquies que tenen la funció de fer desguassar els torrents que baixen del Garraf i aboquen al delta.

2.1.3. *El sòl*

Primerament cal destacar una certa heterogeneïtat en la mateixa naturalesa dels sòls. La major part són de procedència al·luvial i, per tant, depenen dels materials que transportava el riu a cada època. Així trobem sòls amb només un parell d'horitzons, A i C. A aquest grup hi pertanyen els sòls poc desenrotllats. La major part, però, posseeixen tres horitzons, A, B i C. L'estrat B és indicador de transformacions edàfiques impor-

tants. Són sòls més madurs i equilibrats. La potència del conjunt d'aquests horitzons, fàcilment supera el metre de gruix. Tots ells recolzen en un substrat format per àrids i sorres, la qual cosa permet assegurar un bon drenatge, tan necessari quan els sòls són regats per aigües salabroses.

Els sòls dels estreps de les muntanyes, no al·luvials, posseeixen una composició diversa, segons la naturalesa de la roca mare de la qual provénen. En general tenen poca gruixària. Alguns procedeixen de les llicorelles, amb reacció àcida, altres de roques calcàries, amb un PH bàsic.

Pel que fa a la textura i als components físics del sòl, principalment al pla que és el més estudiat, en general es tracta de terres franques, és a dir, que tenen equilibrats els seus components primaris. Només en alguns llocs prenen valors extrems cap a algun dels components, com ara els sòls sorrencs de la banda més litoral del delta, o bé les terres més properes als estreps muntanyecs, que presenten textures argiloses.

El riu, actualment, exerceix encara una influència molt directa sobre zones extenses, en els sòls dels seus marges i al delta.

Les avingudes del riu continuen constituint una aportació de material edàfic, tot i que les infraestructures realitzades per l'home redueixen cada vegada més aquesta influència. Si no fos per la violència arrossegadora de l'aigua, amb els danys immediats que això comporta, els efectes fertilitzadors d'aquestes avingudes serien plenament beneficiosos.

Resumint es pot dir que els sòls formats per les terrasses i el delta del Llobregat són en general sòls de qualitat. Disposen d'una textura equilibrada. La majoria són profunds i sense elements grossos. Fèrtils, amb bona capacitat de retenir l'aigua i amb un excel·lent drenatge.

Els sòls dels vessants muntanyosos són més heterogenis per bé que, en gran part, també de bona qualitat.

Els factors limitadors més importants que es poden apreciar en els sòls de procedència al·luvial són aquests:

- textures desequilibrades.
- nivell freàtic massa a ran de la superfície.
- índex de salinitat del sòl preocupant.

I, en els sòls de muntanya, aquests:

- pendents forts i, per tant, perill d'erosió.
- pedregositat.
- proporció elevada de calç activa.

També es nota que les terres presenten un esgotament o cansament, degut a la forta intensificació de cultius a què han estat sotmeses.

2.2 L'ESTRUCTURA AGRÀRIA. CONSIDERACIONS

Segons el cens agrari del 82, heus aquí algunes de les xifres que defineixen l'estructura agrària actual de la comarca.

Obviament aquestes xifres reflecteixen el panorama agrari d'avui, que és el resultat de la interrelació del medi agrari amb el fort desenvolupament urbano-industrial dels darrers anys.

La superfície agrària útil és de 10.000 hectàrees.

El nombre d'explotacions és de 3.500, de les quals el 80 % tenen menys de 5 Hes. i el 90 % menys de 10. Estem parlant, per tant, d'una agricultura minifundista. La superfície mitjana de les explotacions no sobrepassa les 3 Hes.

El grau de parcel·lació és considerable. Hi ha 2,5 vegades més parcel·les que explotacions. El 58 % de la superfície agrària útil és cultivada directament pel propietari. El 30 % ho és pels arrendataris. I el 11 % en règim de parceria.

La meitat dels titulars d'explotació ho són a temps parcial, cosa que significa que la seva principal ocupació no és l'agrícola.

El 10 % de les explotacions tenen treballadors fixos i el 35 % eventuals. Aquestes últimes xifres possiblement subestimen la realitat.

Un 70 % de les explotacions disposen de tractor. Fins i tot algunes en tenen més d'un, així com de motocultors, que en tenen un 55 %.

Es cultiven 3.200 Hes. d'hortalisses. El 76 % d'aquesta superfície correspon a explotacions que no depassen les 10 Hes.

Gairebé 3.000 Hes. es dediquen al cultiu de fruites. El 65 % en règim de secà i el 35 % restant de regadiu. El 65 % de la superfície correspon a explotacions de menys de 10 Hes.

100 Hes. es dediquen a flors i a plantes ornamentals. El 55 % de la superfície d'aquesta producció correspon a explotacions de menys de 10 Hes. El 80 % a explotacions de menys de 20 Hes.

Els oliverars i les vinyes ocupen 900 Hes., totes de secà, de les quals només un 45 % pertany a explotacions menors de 10 Hes.

Finalment el Cens inclou un aprofitament anomenat cultius associats, molt típic en aquesta comarca i que és indicador de la forta intensificació: hortalisses sota dels fruiters, que ocupa 1.200 Hes., el 55 % de les quals són de secà, i la resta de regadiu. El 66 % de la superfície pertany a explotacions menors de 10 Hes.

La ramaderia té poc pes específic en el sector agrari comarcal. Cal

destacar, perquè a les zones periurbanes es poden observar sovint aquesta mena de ramats, la presència de 5.000 caps de bestiar oví que aprofiten les herbes dels ermots, de les vores del riu i fins i tot dels camps cultivats. Altres espècies significatives són el porcí (7.000 caps) i el conill (3.200 caps). És molt probable que aquestes xifres estiguin per sota de la realitat, ja que molts criadors practiquen l'economia submergida i difícilment consten als censos.

L'absència de ramaderia crea un hàndicap per a la pràctica agrícola: la manca d'oferta de matèria orgànica (fems), en aquesta comarca.

A l'annex hi figura un plànol de la comarca amb les zones cultivables.

L'explotació predominant és la familiar i la de temps parcial. Pot ser d'aptitud hortícola, frutícola o bé mixta.

La superfície reduïda de les explotacions implica un aprofitament intensiu del terreny i, alhora, una forta limitació en l'aspecte tecnològic, així com un grau de parcel·lació considerable.

Una mica menys de la meitat de la terra es cultiva sota contracte. La parceria domina al secà de muntanya i l'arrendament a les planes irrigables.

El grau de tecnificació no està prou desenvolupat. Tampoc no es pot dir que sigui una agricultura endarrerida. De fet, coexisteixen diferents models d'explotacions, des d'explotacions-punta fins aquelles que encara mantenen pràctiques obsoletes. En general es tracta d'explotacions amb produccions força diversificades. Aquesta manca d'especialització condueix a una producció de costos més elevats, els quals poden compensar-se, en part, gràcies a una comercialització més directa a causa de la proximitat d'un mercat consumidor tan àvid com ho és Barcelona i la seva àrea d'influència.

La proximitat d'un gran mercat consumidor condiciona no solament el tipus de comercialització, sinó també el de producció, que si bé presenta avantatges també crea inèrcies i inconvenients molt importants en les formes de producció, cara a la modernització del sector.

La incorporació de les darreres generacions, a causa de la dificultat de trobar feina en altres sectors, amb una formació superior a la dels seus pares perquè molts han estudiat en escoles agrícoles, permet pensar en un augment del nivell tecnològic, en una millor utilització dels mitjans de producció, fugint de feines rutinàries molt arrelades en la gent del camp. La incorporació de joves ve a trencar la vellesa endèmica de molts empresaris agrícoles. Així i tot, l'edat mitjana del titular d'explotació encara és molt elevada. Es constata que preval el valor de la terra

com a factor de producció, és a dir, el lloc de treball sobre el valor patrimonial.

La presència de dues agències d'Extensió Agrària es fa notar a la comarca, com a organismes impulsors de noves tècniques i avenços.

El sector hortícola és molt més dinàmic que el frutícola. Aquest darrer passa actualment per un període de desconcert.

Hi ha indicis reveladors de l'existència d'una agricultura que intenta acomodar-se a les innovacions tecnològiques, com ara la presència a la comarca d'aparells de predicció implantats per la Generalitat, els quals, a través d'una xarxa d'avisos, difonen informació al camperol per racionalitzar els tractaments.

En termes generals, la maquinària de les explotacions està infrautilitzada. No és gaire freqüent l'ús en comú de l'equip agrícola.

La comercialització de gairebé tota la fruita, fora de les espècies i varietats per al consum en fresc, es conserva en cambres frigorífiques. Això permet la venda esglaonada, ja sigui al detall (directament al consumidor), ja sigui a l'engròs. El fred ha proporcionat estabilitat a l'explotació frutícola. Això no obstant, cal destacar que no hi ha ni una sola cambra d'atmosfera controlada en tota la comarca. Una gran part de les explotacions hortícoles comercialitzen la seva producció en els mercats locals i, sobretot, en els mercats municipals de Barcelona. Els excedents són absorbits pels mercats centrals.

L'agricultor d'aquesta zona intervé molt directament en la comercialització dels seus productes. Desenrotlla molt aquesta activitat, fins a l'extrem que alguns agricultors són alhora els intermediaris, els minoristes o els majoristes, segons el cas, que comercialitzen les produccions agrícoles d'uns tercers.

Degut al caire familiar de les explotacions, pràcticament tots els elements de la família hi participen activament. Normalment les dones realitzen les tasques de comercialització, si es fa al detall. La jornada laboral dels agricultors a dedicació completa passa de les 10 hores com a mitjana. En certs treballs puntuals es fa necessària la utilització d'eventuals.

La tendència, però, és arribar a l'autosuficiència en aquest aspecte, és a dir, a la utilització només de mà d'obra familiar.

Darrerament s'ha detectat una certa tendència al canvi de titularitat de les terres a favor dels arrendataris. Les causes que provoquen aquesta actitud es podrien basar en:

— El fort desequilibri que existeix entre l'elevat valor del sòl i els baixos cànons d'arrendament que se'n paguen, sobretot quan els contractes són molt antics.

- El reconeixement legal dels drets de l'arrendatari que fa difícil, o molt costós, el seu desnonament.
- Finalment, la paralització del procés d'especulació del sòl, motivat per la crisi econòmica i per la consolidació d'usos determinats del sòl que respecten el seu planejament a través d'una gestió més disciplinada.

2.3 L'ENTORN URBANO-INDUSTRIAL

El Baix Llobregat és la comarca amb més dinàmica de creixement demogràfic i econòmic de Catalunya.

Avui dia, però, pateix grans problemes econòmics derivats de la crisi general i dels innombrables dèficits d'equipaments i d'infraestructura de tota mena. La manca d'una planificació urbana i territorial efectiva ha estat en gran part la seva causa.

Fins al segle present el procés de creixement i de desenvolupament de la comarca es devia a factors propis. És a partir d'aquest segle i més marcadament a partir dels anys cinquanta, quan el model de creixement de Barcelona va incidir clarament en l'evolució de la comarca, fonamentalment a la vall baixa i al delta.

La comarca s'especialitza en residències obreres i en localització industrial o, dit d'una altra manera, se suburbialitza.

Entre 1950 i 1975 la població passa d'una mica més de noranta mil habitants a gairebé cinc-cents mil, la qual cosa significa un creixement relatiu del 500 %. El 70 % de la població activa pertany al sector industrial, el 25 % als serveis i menys d'un 4 % al sector agrari.

A partir de la crisi econòmica dels setanta, que ataca fonamentalment la indústria, es produeix un desplaçament de la ubicació de les indústries cap al sector nord de la comarca i, fins i tot, cap a fora de la comarca. El preu elevat del sòl industrial juntament amb la falta de serveis, a més d'altres raons, podrien explicar aquest fenomen.

Aquest ràpid i descontrolat creixement industrial i demogràfic dels darrers anys ha transformat la morfologia territorial, social i econòmica de la comarca. S'ha passat d'una comarca rural i de poblacions petites a una estructura gairebé urbana en l'actualitat. Aquest desenvolupament ha recolzat en la iniciativa privada amb la complicitat de l'Administració en el creixement del dèficit d'equipaments.

L'actuació de l'Administració pública no s'ha adreçat a superar els problemes de desarticulació de la comarca. L'any 1974 es crea la Corporació Metropolitana de Barcelona (C.M.B.), que integra la gairebé totalitat de poblacions de la vall baixa i del delta en un organisme central

a Barcelona, amb competències urbanístiques i de serveis, però que amb el pas del temps en va adquirint de noves, substreient-les als ajuntaments que formen part de la citada Corporació, accentuant el caire suburbial dels municipis que la integren amb relació a Barcelona.

Els defensors de la C.M.B. justifiquen la seva existència en raons d'eficàcia per a la coordinació de serveis i l'ordenació territorial.

L'intens desenvolupament urbano-industrial va partir d'una planificació incorrecta. El resultat són ciutats i polígons industrials desordenats, dispersos, desorganitzats amb unes deficiències estructurals difícils de solucionar.

El medi ambient acusa aquestes conseqüències: l'aire és contaminat per les indústries del ciment, del paper i de productes químics. L'aigua del riu arriba a la comarca ja amb una concentració alarmant de productes químics i de metalls pesats, degut als vessaments incontrolats de les indústries de ribera. La contaminació i la salinització dels aqüífers amenaça greument l'agricultura i la indústria del delta que en molts casos depenen d'aquesta reserva d'aigua tan important.

2.4 ELS EFECTES DEL DESENVOLUPAMENT I DE LA CRISI SOBRE EL MEDI AGRARI COMARCAL

La interrelació del medi urbano-industrial amb el sector agrari comarcal ha estat determinant per a aquest últim sector.

Per abordar aquest apartat convé distingir dos períodes: el primer abraça des de 1950 fins a mitjans de la dècada dels 70 aproximadament, és a dir, des de l'inici de l'apogeu desenrotllista fins a la consolidació de la crisi econòmica. El segon període comprèn els anys de crisi, en els quals som encara immersos. El primer període es caracteritza per les grans transformacions econòmiques, marcades per la dinàmica de la iniciativa privada en el marc polític del franquisme, els efectes del qual són impactants en el territori. Aquesta manera o forma de produir-se el desenvolupament ha influït en l'agricultura de la comarca tant o més que el propi desenvolupament. Les seqüeles que ha deixat han hipotecat el futur.

D'altra banda, l'agricultura com a sector integrat en el desenvolupament econòmic general, sofreix profundes transformacions en el seu si: mecanització, «quimització», utilització de nous mitjans de producció, augments importants de la productivitat, etc... en una dinàmica que no té aspecte d'acabar-se.

L'empenta urbano-industrial d'aquesta època afecta d'una manera especial l'agricultura de la vall baixa i del delta.

S'estableix una competència pels recursos, en aquest cas escassos, com són l'aigua i el sòl.

Els principals efectes directes ocasionats en el sector agrícola per aquest creixement són aquests:

— Pèrdua del millor sòl agrícola. L'any 1962 es cultivava el 70 % del sòl agrari; el 72, el 45 % i el 82, el 40 %.

Els assentaments urbans i industrials s'ubiquen en els indrets més ben dotats agrícolament: sòls plans, fèrtils i amb disponibilitat d'aigua.

Molts d'aquests assentaments són dispersos, mal distribuïts en el territori, i arriben a afectar més superfície de la que realment ocupen.

El delta oriental és la zona més afectada en aquest sentit. L'Hospitalet perd totalment la seva zona agrícola. El sòl agrari de les zones de muntanya resulta alterat, en aquest cas pel boom de les urbanitzacions de segona residència.

— Les extraccions d'àrids han destruït el sòl i el subsòl de més de 1.000 Hes. de terreny d'alta qualitat agrícola. Aquestes extraccions s'han realitzat de forma indiscriminada per tot el territori. Les parcel·les que s'han intentat recuperar per al cultiu i que havien sofert aquesta alteració, presenten greus problemes agronòmics, segons el material que es va usar per reomplir el clot.

— Segmentació d'explotacions i de parcel·les i establiment de servituds degut a la implantació de serveis per a les zones urbano-industrials, utilitzant normalment la via expropiatòria, com ara:

— Xarxa viària i fèrria: carreteres, autopistes, línies fèrries, en el traçat de les quals no s'ha tingut en compte la riquesa agrícola que es destrueix.

— Xarxa energètica: línies elèctriques, conduccions de gas, etc.

— Xarxa d'aigües i sanejament: conduccions d'aigua potable, col·lectors d'aigües residuals, etc.

Per la manera com s'han projectat i executat aquests serveis, la major part de les vegades menyspreant la riquesa bàsica agrícola, l'alteració que han produït va més enllà dels límits físics de la simple ocupació.

— Abandonament de terres en espera de plus-vàlues. Abandonament de parcel·les que no arriben al tamany mínim per a que el seu cultiu resulti rendible des de la perspectiva agrícola professional.

L'aigua de regatge ha hagut de competir amb la utilització per a usos secundaris. Això ha significat una extracció abusiva dels aqüífers i la seva contaminació alarmant, bàsicament salina.

La pressió urbano-industrial ha estat molt perjudicial per a les aigües superficials i subàlvies de la comarca.

La degradació qualitativa de les aigües superficials és deguda principalment a:

- Els abocaments de tot tipus, totalment incontrolats.
- L'augment de la salinitat per la dissolució de roques salíferes de la conca del Llobregat, aigües amunt.

La degradació de les aigües subterrànies és deguda principalment a:

- La intrusió marina, a causa de l'excés d'exploració dels aquífers.

- La recàrrega amb aigües superficials contaminades.
- La pròpia activitat agrícola, que comença a utilitzar quantitats importants de productes químics.

— El reompliment de les excavacions, d'on s'han extret àrids i sorres, amb materials contaminants, cosa que dissortadament és habitual ja que no hi ha una política d'eliminació o de tractament dels residus industrials.

La competència en l'ús de l'aigua ha exhaurit molts pous agrícoles i, en el millor dels casos, s'han d'aprofundir algunes desenes de metres per tal de recuperar el cabal necessari, amb l'increment de costos que això significa.

En algunes zones s'ha hagut d'abandonar el regatge perquè la contaminació de les aigües dels seus pous no permet el cultiu.

La contaminació arriba fins a les sèquies secundàries i terciàries de la xarxa de regadius, ja que moltes indústries utilitzen aquesta infraestructura per al desguàs perquè no en tenen de pròpia.

L'ús continuat d'aigües salabroses en el regadiu (la major part de les aigües sobrepassen els 2.000 micromhs/cm) provoca, d'una banda, disminucions no gens menyspreables en la producció, si no és la pèrdua total de la collita; i, d'altra banda, augmenta el perill de salinització del sòl, cosa que duria a la seva pèrdua de fertilitat, esdevenint un sòl estèril.

Per pal·liar aquests efectes cal utilitzar unes dotacions més grans d'aigua per al regatge de manera que es produxi el rentat de la sal.

A part dels efectes directes, n'hi ha d'altres, derivats de les conseqüències del desenvolupament urbano-industrial, que alteren la funcionalitat de les explotacions i que dificulten la seva adaptació a les noves tècniques i que destorben la seva viabilitat.

D'una manera succinta, són aquests:

- La destrucció de les unitats agrícoles estables, per la pèrdua parcial del terreny i per les afectacions i servituds que han de suportar.
- La dificultat d'ampliar la base territorial de l'explotació.

- L'elevat valor del preu del sòl, des de la perspectiva agrària.
- La destrucció de les infraestructures agrícoles.
- La contaminació de l'aire. Un estudi recent sobre aquest tema ha demostrat que la contaminació atmosfèrica pot afectar la productivitat de les espècies cultivades en percentatges considerables.

- Els furts, robatoris i bretolades. Aquest és un problema greu derivat de l'elevada demografia i de la crisi econòmica, que preocupa molt als pagesos per la completa desprotecció de les seves collites, les quals són la presa tant de petits furts com de robatoris a gran escala, a través de xarxes comercials clandestines. La vigilància tradicional, als llocs on n'hi ha, ha quedat totalment desfasada per a les exigències i necessitats actuals.

A més a més del dany i del perjudici econòmic que ocasiona el robatori, la simple por als robatoris actua com a element dissuasori de noves inversions, de realitzar millores, de plantar segons quins cultius, etc., és a dir, que cal considerar els robatoris com a factor limitant de la producció.

D'altra banda el robatori no es limita només a productes vegetals, sinó que afecta també elements que componen l'equipament agrícola.

De vegades la forma com es du a terme el robatori fa més destrosses que la simple substracció del material robat.

Un altre fet preocupant és l'aparició de destruccions injustificables en el camp, que són fruit de l'actuació incivilitzada de bandes que així descarreguen la seva agressivitat.

- La problemàtica fiscal. Contribucions urbanes en sòls rústics, degut a l'excés de qualificació de sòl urbanitzable (més de la meitat del terreny cultivable de la C.M.B. és qualificat com a urbanitzable). Plusvàlues i impostos diversos.

Els resultats de l'impuls urbano-industrial es manifesten mitjançant una profunda deterioració del marc natural de la comarca. Els condicionaments naturals transformats s'han tornat molt més restrictius per a la pràctica agrícola.

Tot plegat es tradueix en una incertesa i inseguretat en la continuació de les explotacions, que fan impossible una planificació a mig termini i noves inversions, i que fan avortar el desenvolupament agrícola.

Les estructures agràries residuals se'n ressenten. Entre 1962 i 1982 han desaparegut el 50 % de les explotacions i, no obstant això, la seva dimensió mitjana s'ha mantingut. Creix l'agricultura a temps parcial. Es crea un model agrícola molt complex i ple de tensions. Coexisteixen algunes explotacions que encara usen mètodes i mitjans arcaics amb

d'altres més avançades. No es dóna una veritable modernització de l'agricultura. No s'aprofundeix en els canals de comercialització.

Paradoxalment per a molt pagesos que són alhora propietaris, l'època desarrollista és una època de capitalització. La venda de parcel·les per a usos urbano-industrials els proporciona diners amb els quals poden capitalitzar la seva explotació: adquirir tractors moderns, construir cambres frigorífiques, etc...

Altres prefereixen comprar finques agrícoles fora de la comarca.

La crisi econòmica marca un punt d'inflexió en la corba de destrucció del medi agrari. La crisi coincideix amb l'adveniment de la democràcia, la constitució de la nova Llei del Sòl, etc... En el marc de la comarca s'aprova el Pla General Metropolità i es comença a exigir un rigor més gran a les qüestions urbanístiques i d'ordenació del territori.

Els pagesos comencen a agrupar-se i a preocupar-se pels conflictes generats per la relació entre el medi agrari i el medi urbano industrial. A la comarca es constitueix el sindicat agrícola «Unió de Pagesos», molt sensibilitzat per tots aquests temes.

A mesura que la crisi s'accentua, l'agricultura comercial comença a consolidar-se. L'ocupació del sòl, per a usos altres que l'agrícola, decreix enormement. Fins i tot els índexs de salinitat dels aqüífers baixen sensiblement. Una part dels pagesos a temps parcial tornen a dedicar-se plenament a les seves explotacions. Amb això es destaca el caràcter reversible d'aquesta mena d'explotacions.

Malgrat tot, les amenaces al sòl agrícola no han desaparegut:

— El P.G.M. de la C.M.B. i altres plans municipals d'ordenació sobredimensionen la qualificació del sòl urbanitzable.

— Els dèficits d'equipament i de servei públic els haurà de suportar el sòl agrícola. Comencen a realitzar-se grans obres públiques d'infraestructura.

— D'altra banda, les afectacions privades del sòl agrícola no desapareixen del tot, sinó que es modifiquen. Ara són els sectors subindustrial i suburbà els que penetren en el medi agrari i fan la competència a l'agricultura professional. Compradors de ferro vell, cementiris de cotxes, magatzems de material perillós i de refús, etc..., són algunes d'aquestes activitats. Les parcel·lacions, els horts, les segones residències camuflades per a sectors de poder adquisitiu baix, són altres usos que fan també la competència a l'agrícola.

3. CONSIDERACIONS FINALS

De l'agricultura com a activitat dominant a la comarca s'ha passat a la situació actual: subordinació al desenvolupament urbano-industrial, ocupant l'agricultura un lloc residual o marginal en les atencions que s'atorguen a la resta de les activitats econòmiques de la comarca. El desconeixement del tema, del propi territori i de la importància que representa el fet agrícola en molts aspectes, per part dels poders públics, condueix a un abandonament que s'hauria de superar.

Si l'agricultura suporta la crisi, aquesta és una raó econòmica per a fer-li costat. La persistència de l'agricultura permet l'ocupació d'un nombre important de persones, bé directament —com els pagesos—, bé de forma indirecta —els qui en depenen. A més, la vocació intensiva del cultiu augmenta les possibilitats de treball. Hi ha, però, altres raons:

— La funció de les zones agrícoles periurbanes ultrapassa l'interès dels pagesos que en viuen, perquè el manteniment d'aquesta activitat afecta favorablement la resta de ciutadans, ja que la pervivència de l'agricultura implica un cert grau de qualitat de vida per a tota la població, coincidint així la necessitat de mantenir una zona agrícola amb l'interès general de la població.

Des d'aquesta perspectiva, les raons que aconsellen la continuïtat de les zones agrícoles periurbanes es poden sintetitzar en els punts següents:

— En primer lloc, fa una funció de tipus medi ambiental, es tracta d'una activitat poc contaminant. Actua com a zona pulmonar de les ciutats, permet la recàrrega dels aqüífers enmig de la urbanització impermeable.

— La presència de zones verdes, lliures i obertes, trenca el paisatge urbà i de ciment.

— L'existència d'un pagès darrera de cada tros de terra garanteix un ús correcte del sòl. Això és molt important en moments de grans indisciplines urbanístiques. A més, això es fa sense cap cost per a l'Administració.

— Des del punt de vista comarcal és important mantenir viu el sector agrícola perquè a la comarca s'hi consolidi una diversificació productiva.

— Des de la perspectiva catalana és necessari mantenir aquesta zona com a rebost immediat de la seva àrea d'influència. No s'ha d'oblidar que, a Catalunya, tota la terra capaç de ser cultivada ja ho està. Per bé que es poden millorar algunes zones, com seria el cas dels nous re-

gadius, la pèrdua dels sòls millors i que tenen una climatologia permisiva no té reposició.

Així doncs, resulta ben clara la necessitat de modificar les relacions entre l'agricultura i el medi urbano-industrial. En aquest sentit, cal aprofitar l'actual «impasse» que ha creat la recessió econòmica, per a reconduir-les.

Aquestes relacions s'han d'establir des d'una nova base caracteritzada per les compensacions mútues. Si el manteniment de l'agricultura és un interès col·lectiu, s'ha de procedir, des dels poders públics, a una política de protecció i de dinamització de la mateixa.

Aquesta doble política de protecció i de dinamització és necessària ja que l'agricultura moderna està en renovació contínua i les explotacions que no s'hi adaptin no podran competir.

En primer lloc, però, s'han de consolidar les zones agrícoles, s'han d'assegurar com a tals. Millorar les seves infraestructures. Corregir el deteriorament que ha causat el fort desenrotllament urbano-industrial en el marc natural (utilització d'aigües depurades per al regatge).

En aquests sentit, la «Unió de Pagesos» va intentar signar un protocol de salvaguarda i protecció de l'agricultura amb la C.M.B. (organisme que té competència plena sobre l'ordenació del territori a la vall baixa i al delta del Llobregat). Es va arribar a elaborar, però no es va signar. Això succeí quan Narcís Serra era el president de la citada corporació, l'any 1981. Això no obstant, aquell protocol es valora com a insuficient a hores d'ara. S'ha de passar a l'ofensiva, és a dir, no n'hi ha prou amb la protecció. S'han de crear les circumstàncies perquè pugui desenrotllar-se una agricultura viable i moderna.

A partir d'aquesta nova comprensió del problema, la «Unió de Pagesos» ha fet una nova proposta a la Corporació Metropolitana, consistent en la creació d'un organisme, que encara s'ha de definir, en base al marc de competències i als recursos de la citada corporació.

La proposta es defineix literalment així: «És necessària la creació d'un organisme al si de la Corporació que atengui totes les gestions que afecten el món agrari de l'àmbit territorial inserit a l'àrea de la CMB. Que conjugui i coordini, al nivell que es defineixi, les diverses competències de què la CMB disposa de forma directa o indirecta sobre el medi agrari. Que salvaguardi i protegeixi les activitats agràries donant contingut a la qualificació de «sòl rústic de valor agrícola». Que propiciï, en el marc de les seves possibilitats el desenvolupament i promoció de l'agricultura de la zona».

Aquest organisme s'haurà de fer càrrec de:

— Assegurar l'ús agrari mitjançant un planejament integral adequat, tot vetllant perquè sigui respectat.

— Crear una normativa que vagi d'acord amb els usos agrícoles.

— No admetre usos destructors (extracció d'àrids).

— Equipar amb les infraestructures adients i vigilar el seu manteniment i bon ús.

— Assegurar i mancomunar el Servei de Vigilància Rural adient als temps presents. Amb ajudes per a la dotació d'infraestructures i amb les mesures legals que incrementin l'eficàcia del servei (tancament de perímetres, limitació dels accessos,...)

— Recuperar els sòls destruïts.

— Utilitzar per al regatge aigües depurades.

— Utilitzar el compost per a l'agricultura.

Algunes d'aquestes mesures hauran de ser compartides amb Administracions de rang superior o inferior segons els casos.

Hi ha també altres mesures que s'haurien d'aplicar a l'agricultura de la comarca, les competències de les quals estarien fora del marc d'atribucions de l'organisme comentat. Seria la Generalitat qui les hauria de potenciar.

S'hauria d'equipar el sector agrari de la comarca amb aquells serveis que garantissin un ple desenrotllament de l'agricultura moderna. Això es podria dur a terme a través d'un pla de modernització de l'agricultura, que hauria de consistir bàsicament en:

— La creació d'una escola agrària al nivell de la Formació Professional, o, si més no, la dotació de l'especialitat agrària a les escoles que ja existeixen i que són de la branca general.

— El reciclatge dels pagesos.

— La investigació aplicada, en consorci amb altres institucions.

— Uns serveis d'assessorament tècnic, moderns i eficaços.

— El millorament de la qualitat dels productes, etc.

— El foment de formes associatives per a la producció i la comercialització.

Creació d'àrees de defensa vegetal per promocionar l'eficàcia i el respecte medi-ambiental enfront els flagells de l'agricultura.

En resum, es tractaria d'elaborar o crear les condicions necessàries per atènyer tot el potencial que aquesta mena d'agricultura pot desenvolupar.